

málása is. Sopsits igencsak visszafogta az erotikát, egy-két megbontott ruhadarabon kívül – a jelmezkép egyöntetűségére, uniformizáltágára eredményesen törekvő Federits Zsófia tervei – nem engedte feltárulni a testi valót. Valószínűleg mindent igyekezett elpucolni a *Woyzeck* mint filozófiai dráma, létösszegző színmű útjából. Ezt sejteti az előadás címváltozata, *A létező* cím is. A kifejezés a textusban közvetlenül a kísérleti állattá idomított, hosszú ideje csak borsón tartott Woyzeckre vonatkozik. Közvetve az így vagy úgy meg- s lealázott létezők mindegyikére, sőt akár valami nem létezőre (nemlétezőre, nem-Létezőre) is vonatkozhat. Igazi bölcséleti dimenziói azonban nincsenek az estének, ezért az erőszakkal, a nihillel, a transzcendencia hiányával, az eszmények meggyalázásával összefüggő sugalmazásaira nem nagyon lehet ráérteni például *Az ember tragédiája* falanszterjelenetét vagy mást. Van viszont egy kortárs irodalmi párhuzam, amely ihletőként Sopsits számára is megszólalhatott: Hajnóczy Péter novellisztikája. A drámaíróként keveset, bár nem partikulárisat alkotó Hajnóczy szövegeinek modalitása, szókinccse, nem egy fordulata mintha átépült volna az előadás szellemiségébe, nyilván transzponálva. Ilyen lehet a *véradó*-, *véradás*-motívum. A Kapitány rosszul léteikor Woyzeck egy műanyag csövön rögvést a saját vérét csepegteti felettese ereibe, s másféle elsősegély, életmentés is kötelessége. A rendezésnek ezek az impulzív képei akkor ésszerűek, ha az egyik mestersége szerint borbélynak is nevezett Woyzeckben nem a Kapitány kirendelt borotválóját látjuk, hanem – a szó régebbi értel-

me alapján – a felcsert. Nem egészen világos azonban, hogy a címszereplő – komájával, a lemondóan szeppent Dolmány Attila Andreasával együtt – miért tesz-vesz szerelőként. (Nem szerencsés, hogy így kimozdul – a militáns jelentéskörön kívülre – a borbély és a kísérleti nyúl státusából.)

Hayth Zoltán (A Férfi) erőfitogtató, hamar ütő, tetovált macsó. Marie csábítója, a muszklijával, hímségével kérkedő vadbarom (a Tudós és a Katona jobbkeze) fennhéjzásával egyedül csal ki belőlünk félmosolyt. A karakter megvan, a helye kevésbé. Sopsits *Woyzeck*jének mottója – „Minden ember szakadék, ha belenéz, beleszédülsz!” – egyetlen szerep és szereplő esetében sem ásta valóban mélyre magát. Csak – csak? – odáig, ahol a léttel szembeni küzdelmében szükségképp vereséget szenvedő létező, feje alatt a Büchner által oly remegtetően említett faforgáccsal, koporsójában oszlani kezd.

GEORG BÜCHNER: WOYZECK (Budapesti Kamaraszínház, Ericsson Stúdió)

FORDÍTÓ ÉS DRAMATURG: Rác Erzsébet. **DÍSZLET:** Horgas Péter. **JELMEZ:** Federits Zsófia. **ZENE** – Dolmány Attilával –, **LÁTVÁNYTERV ÉS RENDEZÉS:** Sopsits Árpád.

SZEREPLŐK: Varga Zoltán m. v., Parti Nóra, Törköly Levente, Kocsó Gábor m. v., Dolmány Attila/Balogh Rodrigó, Szőlőskei Tímea, Hayth Zoltán.

ZAPPE LÁSZLÓ

A túl lelkiismeretes rendező

■ KISS CSABA: A DÖG ■

A szerző a műsorfüzetben eljátszik a cím lehetséges jelentéseivel, vonatkozásaival. Hogy az eredetileg állati tetemet jelölő szó miképpen válhatott át a „csábos fiatal lány” jelentésre, azt most hagyjuk. (S főképp kár volna idekevernünk, hogy napjainkra miképpen vált a dögös kifejezeten pozitív tartalmú jelzővé.) A lényeg az, hogy a darab szereplőire mindkét értelmében alkalmazható. Első renden nyilván a középkori házaspár békés egymás mellett élését, a jól bejaratott házasság nyugalmát-unalmát földülő Lilikére vonatkozhat a szó átvitt értelme. A feleségre, aki mégiscsak önhibáján kívüli áldozata a történetnek – már amennyire persze bármi is történhet az emberrel önhibáján kívül –, érzésem szerint nemigen alkalmazható e negatív minősítés. Amennyire lehetséges, igazán belátóan fogadja a házasságukba sorscapásként betolakodó harmadikat. A szó eredeti jelentéséhez közelebb álló értelemben viszont a darab valamennyi fontosabb szereplőjét tekinthetjük dögnék – nem a viselkedésük, jellemük, hanem élethelyzetük okán. Csődben vannak, nincs semmi reményük arra, hogy valamilyen értelmes, tartalmas, igényeiknek megfelelő életformára vergődjenek.

Ez a csődhelyzet azonban korántsem egyforma mértékű. A hullaszag leginkább Gézán, a férjen érződik, akinek belső válságát csak kirobantja, tudatosítja, manifestálja Lilike felbukkanása. Éppen ezért fölösleges is feltenni a nyilvánvalóan kínálkozó kérdést, vajon miért éppen ezt a jelentéktelen, összeomlóban lévő, öregedő férfit szúrta ki magának a Duna-parton unatkozó vidéki lány, akinek amúgy van egy gazdag öreg pártfogója. Bizonyára akad olyan középkori színész, aki meg tudná jeleníteni azt a szexuális vonzerőt, ami az egyetlen értelmes magyarázat lehetne a lány viselkedésére, ennek azonban tulajdonképpen nincs igazi

jelentősége. A lány döntése éppoly irreális dramaturgiai kiindulópont, mint, mondjuk, Lear királyé. Ezzel kezdődik a végzetes eseménysor – és kész. A néző nem tehet mást, mint hogy elfogadja a kész helyzetet – feltéve persze, hogy a további események ezt igazolják.

Márpedig a fejlemények megfelelnek egy félig naturalisztikus, félig abszurd darab követelményeinek. Gézának agyára megy a szerelem meg az életközépi válság: vidéki tanyát vásárol az aszszony megtakarított pénzén, ahol őstermelőként kívánja leélni további napjait Lilikével és születendő gyermekükkel. Lilike azonban inkább a biztos jólétet választja, a gazdag öreg pártfogót, még ha Ausztráliáig kell is utaznia utána. A bohókás és fanyar humorral előadott történet végül groteszk tragédiába fordul: a gyermekéért reménytelen küzdelmet folytató Géza egy képtelen, burleszkbe illő huzakodás közben véletlenül maga fojtja meg a csecsemőt.

A két évvel ezelőtti POSZT-on, a Nyílt Fórum felolvasószínházában már láthattam a darabot. Ott bohózatnak játszották, a szövegből elsődlegesen adódó poénokat emelték ki, a publikum dőlt a röhögéstől. A végén persze a tragikus poén nagyot csattant, mintegy visszajára fordítva az egész addigi mulatságot.

A darab színházi bemutatóját most Pinczés István rendezte Kecskeméten. Két éve aznap este, amelynek délutánján *A dögöt* felolvasták, hatalmas sikert aratott Pécsen *A Gézagyerekekkel*. A két mű dramaturgiai alapstruktúrája, hatásmechanizmusa is azonos. Háy János „istendramája” is a triviális-naturalisztikus-humoros életbrázolást emeli át fokozatosan, de igazán csak a darab végén, a csattanóban észlelhetően egy másik, emelkedett, szimbolikus, filozofikus síkra. Itt is, ott is egy kesernyész bohózat fordul át tragédiába.

Jablonkay Mária (Öreganya), Horányi László (Géza) és Horváth Erika (Lilike)

Pinczés István talán ezért is próbálkozik ismét *A Gézagyereknél* alkalmazott hármastársú díszlettel, amely egy istendráma esetében magától értetődő módon idézte föl a templomi oltárképek triptichonját. Kiss Csaba darabja azonban mélyebb értelmezhetősége ellenére sem istendráma – mint ahogy különben Háy későbbi darabjai sem azok, bár szerzőjük így nevezi őket. *A dög* egyszerű emberi tragikomédia. Így a Minorics Krisztián tervezte háromrészes díszlet sem oltárt, hanem inkább egy diavetítőt juttat eszünkbe. Az oldalsó szárnyak csak ritkán játszanak, inkább a következő kép előkészítésére szolgálnak, amely aztán az automata vetítőkre jellemző csattogás közepette becsúszik középre, majd a jelenet végeztével kihúzzák. A díszleten alul-fölül még perforációk is erősítik a filmes képzetet. A naturális valószerűségtől való elrugaszkodást jelzik a szinte függőlegesre fölállított ágyak, egyáltalán, a minimális számú, jelzészzerű berendezési tárgy. Huszthy Edit jelmezeivel, ahol lehet, karikíroz.

A színészi játékot alighanem túl lelkiismeretesen gondolta végig és szervezte meg a rendező. Mintha túl sok mögöttes tartalmat, mélyebb értelmet, lélektani igazságot próbálna fölfedezni ott is, ahol a primer, a szöveghez evidensen simuló színészi eszközök nemcsak hatásosabbak lennének, de jobban illenének a darab humorához is. Olykor a mélyebben elemzett igazság keresése fölösleges súlyként nehezedik az előadásra, oktanul akadályozza a könnyed-fürge pörgést. Horányi László szemre idősebbnek látszik

a férj szerepénél, s főképp a válság, a mániákus életcéleresés, a fájdalmas csalódottság jeleneteit oldja meg erőteljesen. Töreky Zsuzsa a lázongó, de alapjában beletörődésre, a legkellemetlenebb helyzetek elfogadására is hajló asszony figurájában gondosan kiegyensúlyozza a komikumot és a paradox életbölcsest. Horváth Erika Lilikéje elvből, élettapasztalatból eredően „dögös” és rámenős, de igazából az igali nyomorúság sem izgatja föl túlságosan, a fürdőtakarítói jelmezben hat igazán természetesnek. Jablonkay Mária mint Öreganya kedélyesen kommentálja a sorsot, Vitéz László vén pénzeszsákja is egykedvűen veszi tudomásul az élet mulandóságát, a testi bajok szaporodását. Fazakas Géza bizonyára valóban mulatságos produkcióját a bemutatón szétröhögték a nézőtérre bezabadult kollégák, így az igazi nézőkhöz aránylag kevés jutott el belőle. Leginkább pedig Kiss Jenő van elemében: egy főképp saját magának ripacszkodó vén nőgyógyászt alakít.

KISS CSABA: A DÖG (Katona József Színház, Kecskemét – Esztergomi Várszínház)

DÍSZLET: Minorics Krisztián. **JELMEZ:** Huszthy Edit. **JÁTÉKTÉR, LÁTVÁNYTÉRV, RENDEZŐ:** Pinczés István.

SZEREPLŐK: Horányi László, Töreky Zsuzsa, Horváth Erika, Vitéz László, Fazakas Géza, Kiss Jenő, Jablonkay Mária, Széplaky Géza, Reiter Zoltán, Pál Attila.